

Tanulmányok

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

AZ IMÁDSÁG VALLÁSLÉLEKTANI ALAPJAI

Mivel az imádság a lélek vallásos életének elsőrendű és legközvetlenebb megnyilatkozása, magától értetődik, hogy épp úgy, mint maga a vallás, már a legrégebb korban minden népnél megfigyelhető. Az imádság legprimitívebb formájában kérésként megfogalmazott kifejezése annak a váagnak, kívánságnak, amely a természetfelettnak vélt erőt vagy hatalmat befolyásolni akarta. Eltekintve a kifejezés modern értelmétől, ez ugyanis feltételezi a lelki közösséget, mivel az imádságot általában úgy értelmezték, mint amely tiszteletteljes könyörgést foglalt magában. Tudnunk kell azonban, hogy a primitív lélekben a tiszteletet rendszerint elhomályosította a félelem - a szellemeket vagy istenségeket, legyenek bár jók vagy rosszak, veszélyeseknek tekintették -, a könyörgés gondolatát pedig erősen kiszínezte a kényszerítés vagy uralkodás vágya.

Eredetét illetőleg az imádság a varázslathoz vagy igézhathoz kapcsolódik, és igen gyakran nehéz meghatározni, hogy egy sajátos formula melyik kategóriájába sorolható. Az imádság tehát kezdetben minden népnél varázsima, azaz olyan terjedelmesebb és tagoltabb varázsigé-formula, amely alkalmas arra, hogy a természetfeletti vagy isteni akaratot az ember akaratához formálja, megnyerje, vagy kényszerítse. A varázsima formája lassanként az Isten segítségül hívása, könyörgés, esengés lesz, de megtartja mágikus jellegét. A fejlődés folyamán az imádság általában az Istennel való beszélgetéssé válik, s mint ilyenek aztán dicséret, könyörgés, hálaadás, bűnbánat stb. lehet a tárgya, ill. a formája.

Bár az imádság az egyéni vallásosság kifejezése, és így az egyén legszemélyesebb ügye és cselekedete, mégis azt kell mondanunk, hogy az imádság eredete a csoport, a közösség gyakorlatába nyúlik vissza. Ma már világosan látjuk, hogy az egyén különválása a csoport-lelkülettől viszonylag későn ment végbe az ember fejlődéstörténetében, ezért a primitív ember imája természetét illetően közösségi megnyilvánulás. Ez arra enged következtetni, hogy az imádság legrégebb formája a csoport közös kiáltása, vagy csendes részvétele a vezető által bemutatott imádságban. Feltételezzük, hogy ezek az imák megszólítással, ill. könyörgéssel kezdődtek, amelyet panasz követett tiltakozásként valamilyen katasztrófa, kegyetlenség vagy bukás ellen. De mégis inkább a kérés, mintsem a panasz képezi az imádság magját. Az ember rendszerint valamiért imádkozott, ami az ő jólétéhez kapcsolódott, akár a veszélytől való félelem, akár a gyermekek, élelem, nyáj és termés gyarapítása

volt is az ok. Ez a leplezetlen önérdék az egyik alapvető indítéka az imádságnak. Az ilyen imádságokat rendszerint ajándék kíséretében ajánlották fel, így tehát az imádság és az áldozat együtt fejlődnek.

Az áldozati aktus a fejlődés bizonyos fokán részét képezte a csoport kére-könyörgő közeledésének a törzsi istenhez. Ezt az áldozati aktust értelmezhetjük úgy is, mint kiengesztelést, vagy pedig hálaadást és magasztalást, amelyek később az istentisztelet részeivé lesznek. A gesztusok, mint a fennállva vagy lehajtott fejjel való imádkozás, a karok összefonódása, a térdelés vagy földreborulás, kezdetben önkéntelen és drámai jellegű kísérői voltak a könyörgésnek. A kéz felemelése, ill. feltartása megszólítási gesztusnak számított. Az a tény, hogy ezek a gesztusok napjainkban is megvannak valamennyi vallásban, még ha erősen kidolgozott és kifinomult formában is, azt mutatja, hogy mélyen gyökereznek az ember természetében.

Mélységesen mély a vallástörténet kútja. De milyen mélyre kell ásnunk a lélek világában is, ha az imádság valláslélektani indítékaira akarunk választ kapni.

Az imádságot már az ősidők óta a lélek lélegzetvételének nevezik. Tálaló hasonlat. A levegő, amelyre szervezetünknek szüksége van, minden oldalról körülvesz minket, és igyekszik belénk hatolni. Ismert dolog, hogy a légzést nehezebb visszatartani, mint lélegezni. Csak nyitva kell tartani légzőszervünket, s a levegő máris a tüdőnkbe hatol, és teljesíti a testet életető feladatát. Az a levegő, amelyre lelkünknek van szüksége, szintén körülvesz bennünket mindenkor és minden felől. Isten a maga sokféle és tökéletesen elegendő gondoskodásával egészen körülvesz bennünket. Csak arra van szükség, hogy megnyissuk szívünket. Az imádság az a „szerv”, melynek segítségével szívünkbe fogadjuk Istent, és életünket hozzákapcsoljuk.

F. Heiler hatalmas munkájában (Az imádság: vallástörténeti és lélektani tanulmány, 1932) az imádságot így határozta meg: „Spontán kifejezése a feltörő vallásos élménynek, és mechanikus ismétlése egy érthetetlen formulának, önkéntelen megnyilvánulása egy mindent átfogó érzésnek, és szándékos összpontosítás egy vallásos tárgyra, hangos kiáltás, sírás és csendes, hangtalan elmerülés, örömteli hálaadás, eksztatikus dicsőítés és alázatos esedezés a meghocsátásért és irgalomért, egyszerű kérés a mindennapi kenyérért, és mindent felemésztő keresés Isten után, Isten akarata megváltoztatásának vágya, hogy összhangba hozzuk önző vágyainkkal, és önmagáról megfelelő lätomás, melyben alárendeli magát a Legfőbb Jónak”.

Ha ez a meghatározás, amely az imádság sokféle formáját írja le, túlságosan átfogónak tűnik, csak azért van, mert sokszor elfelejtjük, hogy a vallás milyen szorosan kapcsolódik az élet egészéhez, s nincs az emberi tapasztalatnak olyan területe, amellyel ne volna közvetlen érintkezésben. Az imádság azonban nem csupán lélektani tevékenység, noha mint emberi elfoglaltság lélektani magyarázatot igényel. Söderblom ezt így fejezi ki: „Az imádság nem pusztán visszhangja saját szavunknak és saját lényünknek, amely a személyiség titkos mélységeiből tör fel, hanem a mienknél magasabb és nagyobb valóság megtapasztalása, akit imádkhatunk és akiben bízhatunk.” Az imádság lényegében - s itt újból Heilert idézem - „a vallásos ember élő közössége Istennel, akit

személyesnek és jelenvalónak tapasztal egy olyan közösség, amely az emberi kapcsolatok társadalmi formáit tükrözi.”

Amint a fenti meghatározások is mutatják, az imádság a léleknek összetett jelensége, ill. tevékenysége, amelyet éppen ezért többféle módszerrel is meg tudunk közelíteni és vizsgálni. Minket most a sok közül a valláslélektani érdekel, mint amelyet olyannak tartunk, hogy át tudja fogni és megmagyarázni ezt az összetett lelki tevékenységet. Mivel az imádság elsődlegesen a vallásosság és istenhit kifejezése, ezért kiindulópontunk a vallásosság megismerése kell legyen.

Miképpen lehet a vallásosság mivoltát és természetét lélektanilag meghatározni? A vallásnak az a meghatározása, hogy nem más, mint „bizalom”, meglehetősen általános síkon mozog. De nem megfelelőek azok a régebbi elméletek sem, miszerint a vallás gondolat, érzés vagy akarat. Ellenben elsőrendűen fontos a lélek aktív tevékenysége, amely a vallásos gondolathoz kapcsolódik. A vallásosságban ugyanis az „én”, a személyiség, a lélek döntő szerepet játszik. Nemcsak a személyiségnek egyik része, amilyen az érzés, a képzelet, a gondolat vagy az akarat, hanem a lelkünk egésze. Vallásosság önünk belső részvétele, tevékenysége nélkül nem lehetséges. Az ember énje jelen van minden magasabb rendű szellemi élet-megnyilvánulásban, a szép és az erkölcsi jó átélésében is. Ahol nagy erkölcsi döntések történnek, az én ott is erőteljesen működik.

A vallásosságot az különbözteti meg a másfajta mély és személyes átéléstől, hogy döntő szerepet játszik benne az istengondolat. A vallásosság forrása és lényege az istengondolat átélése, maga a vallásos élmény. A vallásos átélésben a személyes és gondolati elem mindig jelen van. Mindkettő lényeges. Istengondolat nélkül a vallásos átélés tartalmatlan lenne, s egyáltalán nem jöhetne létre. Az én tevékenysége nélkül viszont a vallásosság nem lenne élő. Lehetnek vallásos gondolataink anélkül is, hogy önünk részt venne bennük, de ilyenkor hiányzik a vallásossághól az őszinteség.

A vallásosság igen bonyolult jelenség. Nem egyes érzések, hangulatok vagy akarások játsszák benne a főszerepet, hanem lényünk egésze reagál a világmindenségre, a környezetre, sőt saját önünkre is. A vallásban nem valamilyen dogma vagy világnézet az elsőrendűen fontos, hanem az ént megragadó és megmozgató vallásos gondolat, a személyesen átélt isteneszme, egyszóval: a vallásos élmény.

Nem elegendő azonban, hogy az ember Istent csak gondolja vagy elképzelet. A vallásos átélés során az én mindenestől belső, személyes kapcsolatba kerül az istengondolattal. Az Istenről való gondolkozásnak és az én-tevékenységnek ez a szoros egysége jellemzi az igazi vallásosságot. De talán helyesebb, ha az istengondolat helyett Istenről való gondolkozást mondunk. Ez a gondolkozás úgy jön létre, hogy akár belülről, akár kívülről indítást érzünk az Istenre való gondolásra. Ez felel meg a vallásos átélés dinamikus természetének is.

A vallásos átélés lényege abban van, hogy egy addig idegen vallásos gondolatot lelkünk megragad, s annak tartalmát átéli. Az ilyen gondolat csupán kis része annak a megszámlálhatatlanul sok gondolatnak és képzetnek, amelyek mindnyájunk lelkében benne rejlenek. A személyes átélés viszont na-

gyon fontos szerepet játszik a lélek felépítésében, kialakításában. A gondolat bevonulása az én személyes szférájába az „elsajátítás” útján történik. Ezáltal ugyanis az én és a vallásos gondolat között élő kapcsolat jön létre: a vallásos gondolat ezáltal az én személyes értékévé válik. Az én ezzel a gondolati-szellemi értékkel, amelyről korábban éppen csak tudott, most gazdagabbá lesz. Az átélt gondolat nemcsak látókörét gazdagítja, hanem jövőendő értékelési lehetőségeit is.

Az új, személyes élő kapcsolat az én és a vallásos gondolat között teremtő-alkotó szellemi folyamatot jelent. A lélek mint legbensőbb valóságot, mint igazságot éli át, amely egyben kötelező jellegű is: a későbbi döntéseknél mértékadóvá válik. Így jönnek létre az én személyes értéknormái, amelyek meghatározzák és irányítják az életét.

Minden igazi vallásosság egyik általános jellemvonása annak komolysága. A vallás nem játék. Teljes odaadást és lelkesedést kíván, ill. erre ihleti a lelket. A nem őszinte vallásosság elég nagy szerepet játszik a mindennapi életben. Ebből éppen a mély komolyság hiányzik. A vallás ez esetben valóban csak „peremélmény”. Minden őszinte átélés abszolút érvényre tart igényt. Az igazi élmények ezért nagymértékben irányítják és formálják a lelket. A vallásos ember megelégedést, megnyugvást vár. Belső igazság nélkül azonban nincs tartós megnyugvás.

A vallás értékeiért állandó küzdelem folyik. Ahol eleven vallásosság van, ott mindig feszültségek is vannak. A lélek hol megtalálja nyugalma Istent, hol kénytelen megtapasztalni Istentől való távolságát és elhagyatottságát. A vallásos ember soha nem elégszik meg azzal amiben részesült, hanem egyre magasabb érték felé tör. Az igazi vallásosság állandó belső növekedés és értékekben való gazdagodás.

A vallásosság forrása és feltétele, s egyben legfontosabb tartalmi ismerető jegye is: a hit. Általánosságban a hit belső magatartást jelent. De melyet? A magasabb szellemi élet igen különböző magatartásokat és szellemi formákat alakít ki. Ezeket „teremtő-szintézis”-nek mondják. Ilyen lelki életünk egész területén számtalan változatban fordul elő. A hitélet is számtalan elemből összetett képlet, s igen bonyolult tapasztalatokat tételez fel. Az önmegvalósításra törekvő ember küzd és elbukik, találkozik Istennel. Ezek a mélypontok elbukások, de a találkozások is: igen bonyolult állásfoglalásokból, sejtelmekből, reménysegekéből, meggyőződésekéből tevődnek össze. Ilyen belső magatartások egy csoportja az, amit a hit fogalma alá szokás foglalni.

A hit átélésében, vagy az átélt hitben ugyanazokat a törvényszerűségeket és változásokat találjuk meg, mint a vallásosságban. Ez természetes is, mivel a hit vallásos jelenség. Így beszélhetünk fiktív, tekintélyi és tulajdonképpeni hitről.

A fiktív hit a leggyengébb változat. Inkább csak feltételezés, gyanítás: úgy imádkozom, úgy beszélek, úgy élek, mintha hinnék. De hogy valóban van-e Isten, ez a kérdés nyitva marad. A fiktív hit túlnyomó részben gondolati, csaknem teljesen személytelen. Énünk csak nagyon kevésbé vesz részt benne. Mégis a mindennapi életben a fiktív hit igen sokféle színezetben roppant nagy

szerepet játszik. A hitbeli viszonyulások 60%-a fiktív magatartás. Ez így van a nagyon hívő (keresztény) embernél is.

Egészen mást mutat a tekintélyhit. Ennek is sokféle erősségi fokozata lehet aszerint, hogy a tekintély nagyobb vagy kisebb-e az egyén számára. A tekintélyhit jelenthet megcsontosodott, holt vallásosságot, amikor az ember már csak emlékszik arra, hogy valamilyen gondolat vagy hittétel jelentőséggel bírt, de most már nem bír. Magasabb foka az, amely abból táplálkozik, hogy ez a gondolat vagy hittétel a családom, barátaim számára tekintélyt jelent. Az élő tekintélyhit a legközelebb áll az igazi vallásos hithez, noha nem azonos vele. A tekintélyi vallásosság is nagyon el van terjedve. A mindennapi vallásosság 90%-a a fiktív és tekintélyi kategóriához tartozik. A vallási szokások rendkívüli szívóssága a tekintélyhitben leli magyarázatát. (Innen van az is, hogy a papoknak/lelkészeknek megadják a kijáró megbecsülést akkor is, ha belsőleg nem tisztelik őket.)

A hit harmadik formája a tulajdonképpeni igazi, élő hit a valódi vallásosság minden jegyét magán hordozza. Ez az élő hit a teremtő, a személyiséget megmozgató és átalakító mozzanatok, új belátások, felismerések és értékek személyes magunkévá tétele. A hitben, mint a vallásos átélésben is, az a lényeg, hogy a vallásos gondolat olvad össze a személyiséggel. Ebben a tekintetben is a változatok egész sorával kell számolni. A hit lehet rendkívül gyenge, alig érezhető is. S lehet erős és egyre erősebb, majd erősen túlfűtött. A hitéletben a szellemi mozzanat nagy szerepet játszik. A szellemi tartalmat a hívő ember Istennek a világhoz és saját lelkéhez való viszonyulásában éli át. A lényeg az, hogy a hit élő és személyes kapcsolatot jelent magasabb szellemi valósággal.

A vallásos embernek naponta meg kell küzdenie hitének csúcspontjaiért. Feltétlenül szüksége van tehát az imádságra, mint erőforrásra, mint Istenrel való élő kapcsolatra. Azonban a vallásos ember imaélete nemcsak magaslatokat mutat fel, hanem mélypontokat is.

Az imaélet ideális magaslatait gyakran megrajzolták. A jelenkor imaéletét azonban figyelmen kívül hagyták úgy, hogy az szinte teljesen ismeretlen. A tisztán vallástörténeti anyagra támaszkodó tanulmányok tekintetüket főként az eszményi imádkozásra irányítják. De arról, hogy a ma embere hogyan imádkozik, arról semmit sem tudunk meg. Márpedig ezt az imaéletet kell megismernünk, szegénységében és gazdagságában egyaránt.

Az imádságban három szakaszt lehet megkülönböztetni: éntünk felkeresését, Isten magunk elé képzelését, és az imádság szavakba öntését.

1. Az én felkeresése nem értelmileg történik. Befelé tekintünk, lelkünket megnyitjuk, magunkba szállunk. Előfordul, hogy a magunkbaszállás nem sikerül. Mindenféle emlék, gondolat, érzélem akadályozza. Külső körülmények is. A sikeres magunkbaszállás egészen személyes és aktív lelki tevékenységet jelent. Ha szívből akarunk imádkozni, belsőleg gyakran súlyos harcokat kell megvívunk ahhoz, hogy ráhangolódhassunk az imádkozás hullámhosszára. Az ember néha kénytelen későbbre halasztani az imádkozást, mert az adott pillanatban nem képes rá.

2. Az imádkozás második fokozata Isten jelenlétének elképzelése. Miután a lélek befelé fordult, hétköznapi közérzete helyett saját erkölcsi és vallási tökéletlenségének tudatára ébred, s Isten mint élő, jelenvaló és cselekvő valóság tűnik fel előtte, nem pedig mint valami elvont, pusztán elméleti, holt fogalom. Az istengondolat így a tudat középpontjába kerül. Ez kétféleképpen történhetik.

Az első esetben az imádkozó ember levert, bajaira emlékszik. Meg kell magát győznie, hogy Isten képes rajta segíteni. Az istengondolat egyre inkább mindennapi lelkülete fölé kerül. Megszabadul gondjaitól, szívesen marad ebben az állapotban. A szellemi istengondolat, mint objektív valóság, egyre hatalmasabbá, vonzóbbá válik, a lelket egészen magához emeli, s imádságos áhítattal tölti el.

Más esetben az istengondolat látszólag minden közvetítés nélkül bukkan fel a lélek mélyéből.

3. A harmadik fokozat az imádság szavakba foglalása. Az imádság nagy része érzésekben és hangulatokban olvad fel. Teljes erejét akkor fejt ki hosszabb időn keresztül, ha az imádkozó ember érzéseit imádsággá alakítja. Előfordul, hogy amikor a lélek idejut, belevész Isten fenséges végtelenségébe. Elragadja az öröm és a csodálat érzése. Ilyenkor misztikus imádság születik. Ennek ellentéte az, amit a racionális, vagyis eszünkkel való imádkozásnak mondhatunk. Ilyenkor az imádság párbeszéd jellegű, az ember beszél és Isten válaszol neki.

Az imádság szavakba foglalása nem mindig lényeges. Lehet, hogy az ajkak mondják az imádságot, a lélek belső imádsága azonban a szavaktól függetlenül a saját útján halad. Ez a helyzet különösen akkor áll elő, ha az ember megtanult szöveget mond el, vagy imakönyvből imádságot olvas.

Az imádságban az érzelmek rendkívüli fontossággal bírnak. Az imádság elején rendszerint passzív jellegűek, csak visszhangját jelentik az olvasott vagy hallott szavaknak. Az érzelmek aktívvá akkor válnak, amikor bizalommal lesznek: a lélek bízik Istenben, megtartó szeretetében. Az akaratnak nincs olyan nagy jelentősége az imádkozásban, mint amilyent tulajdonítanak neki. A felületes szemlélődő előtt úgy tűnhetik fel, hogy az imádság megsemmisíti a személyiséget, annak autonómiáját és méltóságát. Ez azonban nem így van. Ellenkezőleg, a lélek határozatlansága megszűnik közönséges állapotához képest. Az öntudat Isten színe előtt megerősödik, határait és lehetőségeit tisztábban látja. A gondolatok és érzések változása következtében az imádkozó személyisége átalakul, és erőt nyer. Az imádság olyan mértékben válik erőforrássá, amennyiben sikerül Istent megközelítenie. A hatalmas és örök Istennel szemben az imádkozó lélek látszólag semmivé válik. Valójában azonban ráésmél a tartós és valóságos értékekre, a mindennapi élet változó hangulataihoz képest pedig az örökkévalóság fényébe kerül. Szilárd belső tartása lesz. Kifelé az életben is biztonság és bizalom, erő és háttér tölti el. Az imádság tehát az ént ugyanolyan módon formálja át, mint az élő hit és az igazi valóság.

A vallásos átélés és az imádság között érzelmi összefüggés van. Egyes érzelmek és indulatok meghatározott jellegű imádságra indítanak. Az a kérdés,

hogy lehet-e az imádságot érzelmekre visszavezetni, Akkor ugyanis csak hangulatra lenne szükségünk ahhoz, hogy imádkozni tudjunk. Azt mondhatjuk, hogy az érzelmek egymást tételezik fel, de a gondolati mozzanat mindenütt feltalálható bennük.

A legfontosabb érzések és indulatok, amelyek imádságra indítanak, a következők: félelem, szorongás, mindenféle baj, gond és szomorúság. Azonban az érzések és az imádság között közvetlen összefüggés nem mutatható ki. Lehet, hogy imádság követi azokat, de nem feltétlenül. Másrészt vannak pozitív érzések is, amelyek imádságra, nevezetesen hálaadásra indítanak. Ilyen a felszabadultság érzése, ha valami bajtól megszabadultunk, továbbá az öröm érzése. Ahhoz, hogy imádság jöjjön létre, az érzések és imádság közé határozott gondolatfolyamatnak kell beilleszkednie. Ezek a gondolatok irányítják az érzéseket az imádság felé.

A túl erős érzések és indulatok viszont akadályozzák az imádkozást. Érzéki és esztétikai élmények után nehéz imádkozni. A vallásos magatartás egészen más, mint amilyen az esztétikai-művészi. A kétféle beállítódás egymást nagyon zavarhatja. Ha valaki megsértette embertársát, s ez nagyon bántja, emiatt megint csak nehezen tud imádkozni. A lelkiismeretfurdalás és a bűntudat is akadály lehet annak, hogy valaki Istenhez közeledjék. A bosszúság, az elkeseredés, a dac mind akadály lehet az imádkozásnak. De különösen lényeges, hogy a primitív és hamis istenképzet, a gyermekes istengondolat milyen sokszor teszi lehetetlenné az imádkozást. Előfordul, hogy valaki valamiért megharagszik Istenre, s ezért nem tud imádkozni. A vallási éretlenség is akadály lehet tehát az imádkozásnak. Különösen, ha az ember nem önmagában keresi a hibát, hanem másban, talán egyenesen Istenben.

Ahhoz, hogy az ember imádkozzék, más is kell, mint valamilyen érzés és hangulat. A gondolati elem, az istengondolat lényeges szerepet játszik az imádkozás létrejöttében. Hangsúlyozzuk, hogy az istengondolat sokkal fontosabb, mint az istenképzet vagy istenfogalom.

Az istengondolat minden embernél más és más alakban jelentkezik. Egyéni formája még ugyanazon egyház és vallás híveinek a körében is nagyon különböző. Az istengondolat sohasem jelenik meg tisztán. Minden világi vonatkozás nélkül, keveretlenül egyáltalán nem fordul elő. Isten csak a világhoz való konkrét viszonyulásaiban lehet a vallásos tapasztalat és az imádkozás tárgyává. Melyek azok a viszonyulások, amelyekbe mintegy beleágyazva jelenik meg az istengondolat?

Mindenekelőtt a természet jelenségeivel kapcsolatos érzéki tapasztalás révén. Istent úgy éljük át a természettel kapcsolatban, mint annak végső, titokzatos ősoját és forrását, aki minden tér- és időbeli dologtól független, ellenben akitől minden más származik, az anyag, a tér és az idő egyaránt, és aki nagyobb minden természeti jelenségnél.

Máskor az istengondolathoz a szellemi élet játszik döntő szerepet. Isten úgy tűnik fel, mint minden értelmes és személyes érték ősoja, végső forrása. Ezek a gondolatok gondolatilag és erkölcsileg is megvannak alapozva. A hitnek innen jön meg a bátorsága, hogy ott is értelmes és személyes gondviselésre következtessen, ahol ez ésszerűen még nem látható be.

Ha az istengondolat az erkölcsiséggel kapcsolódik, akkor Isten úgy tűnik fel, mint az erkölcsi világrend ősforrása, alapja és őre, Jézus tanítása alapján pedig mint szerető és meghocsátó Atya.

Hogyan jelentkezik az istengondolat az imádságban? Isten ilyenkor nem valamilyen filozófiai vagy teológiai eszme, hanem közvetlenül jelen levő személyes valóság, sőt valóságos személy. Amikor a lélekben megjelenik Isten tükröképe, ez a kép annyira kapcsolatban van az énnel, hogy az csakis az énből kiindulva érthető meg. A lélek néha úgy éli át Istent az imádságban, hogy az élményben a távolság a túlnyomó, máskor a kapcsolat, az Istennel való egygyéválás a hangsúlyos. Az élő vallásosságban Isten átélése mindig e két pólus között mozog. Egyfelől Isten fenségét, transzcendenciáját éli át a vallásos ember, másfelől az Istennel való legszorosabb egységét. A távolság mulandóságunk átélése, a közösség a szeretettel azonos.

Igazi Isten-átélés, vagyis igazi imádság csak ott lehetséges, ahol énünk az örökkévalóság megvilágításában, tehát helyes megvilágításba került. Ezért kell hangsúlyozni, hogy énünk felkeresése, megtalálása az, amivel az igazi imádság, s az igazi vallásosság kezdődik.

Ez a mindennapi életben nem mindig van így. Az ember inkább kérésekkel, követelésekkel, sőt szemrehányással fordul Istenhez. Lélektanilag helyesebb lenne Istenhez hálaadással közeledni. A hála azonban nem gyakori magatartás, de az imádság hozzáfűzhető. El kell gondolnunk, hogy mennyi mindenféle olyan haj érhetett volna hennünket, amely elkerült, és hogy mennyi okunk van a hála. Így belátjuk, hogy milyen sok meg nem érdemelt jót nyújt életünkön keresztül Isten. Lelkünk lecsendesedik, alázatossá, Istennek átadottá lesz. Eljut abba az állapotba, amikor képes Isten fenségét átélni, és szavát meghallani.

Az imádság külső alakját az akarat határozza meg. Az akarat szab irányt az imádkozásra készítető érzéseknek és tapasztalatoknak. Az imádság külső formájától azonban világosan meg kell különböztetnünk annak belső, vallásos magvát.

Imaformulák, betanított imádságok elmondása egyszerűbb és könnyebb, mint a szabad imádkozás, mert a saját szavainkkal elmondott személyes imádságban az én erőteljesen közreműködik. Az ilyen imádság erkölcsi szempontból értékesebb.

Mindenkinek elég oka lenne arra, hogy imádkozzék, és mégsem teszi. Miért? Azért, mert az illető nem vallásos. Hogy valaki imádkozni tudjon, vallásos beállítottságra, más szóval hitre van szüksége. És arra is, hogy tisztába legyen az imádság értékével. Nem a hangulatok és a kifejezések a fontosak, hanem a hívőnek Istennel való kapcsolata. Az igazán vallásos ember úgy beszélget Istennel, mint a gyermek szüleiével. A vallásos ember számára Isten valóság. Ezért az imádkozásban az ember új megvilágításban látja embertársaihoz való viszonyát is. Az imádság a legerőteljesebbé akkor válik, hogyha külső cselekedetekkel jár együtt, ha erkölcsileg értékes tettek követik, „mert az igaz élet a legszebb imádság”.

Dr. GAAL GYÖRGY

KÉTSZÁZ ÉVE SZÜLETETT GYERGYAI FERENC NYELVÉSZ, MUZSIKUS, KOLOZSVÁR 1848-AS KÖVETE, KIRÁLYBÍRÁJA

Családja és pályakezdése

A lófő székely kissolymosi Gyergyai család egyik Pál nevű őse az unitárius Kollégium elvégzése és rövid torockói tanítóskodása után a XVIII. század legelején telepedik le Kolozsvárra. Kétszer is módos özvegyasszonyt vesz feleségül, s a tekintélyes polgárok közé emelkedik. A város egyik szenátorául választják, s három társával ő készíti el Kolozsvár 1734-es leírását.¹

Gyergyai Pálnak két fia terebélyesíti ki a családfát, ifjabb Pál (+1784) és Mihály (1748-1828). Mindketten részt vettek a város és az unitárius egyház vezetésében, s mindketten kétszer nősülve számos utódot hagytak maguk után. Pálnak nyolc, Mihálynak kilenc gyereke található a családfán. Az ötvös mintakönyvet maga után hagyó Mihály² két fia növelte a család hírnevét a XIX. században: Gyergyai Ferenc (1785–1845) főkormányiszéki ügyvéd és Sámuel (1794–1851) szebeni kincstári titkár. Az utóbbi Ferenc lányát - saját unokahúgát - Gyergyai Borhálát (1821–1910) vette feleségül, s a házasságukból született id. Gyergyai Árpád³ lett a orvosdinasztia alapítója, s a család egyetlen folytatója. Gyergyai Sámuel különben 1848-as tevékenysége miatt a szebeni katonai törvényszék 1849. szeptember 22-én ötévi várfogságra, hivatala elvesztésére, minden vagyona elkobzására ítélte.

Ifjabb Gyergyai Pál a kolozsvári Óvárban lakik, szintén kétszer nősül. Második, Komjatszegi Hedvigával kötött házasságától (1748. június 18) fogva vezetett jegyzetfüzete fennmaradt.⁴ Ide jegyezte be gyermekei születését, rokoni halálát, s évente a befizetett adót. Örököse, László (1764–1833) nevű fia lett, aki a kis jegyzetfüzethe is folytatta a beírásokat. Ő az 1820-as években már a Belső-Közép tizedben lakott, gyászelentése szerint a város szenátora, az unitárius konzisztórium tagja, a helybéli eklézsia kurátora volt. A családi hagyományokhoz híven ő is kétszer nősült, s mindkét feleségét túlélte. Összesen kilenc gyermeke született, közülük a homoródmácsi Barra Krisztinával kötött második házasságából való két fiú: Ferenc és László. Velük ez a Gyergyai ág kihal. Ferencnek nem volt gyermeke. László (1804–1866) főkormányiszéki számjegyzőnek Joó Eszterrel kötött házasságából egyetlen leány-utód maradt.

A kétszáz éve, 1799. november 4-én született Gyergyai Ferenc bizonyára a család óvári házában látta meg a napvilágot, s első fiúgyermekként mindent megkaphatott, amiben a legmódosabb polgárgyermekek akkoriban részesültek. Édesanyja is nagynevű székely unitárius családból származott: Barra Ferenc kolozsvári orvosnak Agh István püspök Klára lányával kötött házasságából. Barra Krisztina egyik testvére, István, (1770–1824) kolozsvári or-